

D. D.

CERVUS RHENO,

QUEM,
DISSERTATIONE ZOOLOGICA
DESCRIPTUM,

VENIA EXPERIENTISS. FACULT. MEDICÆ
IN ILLUST. AD SALAM SVION. ATHENÆO,
SUB PRÆSIDIO
VIRI NOBILISSIMI,

DN. DOCT. CAROLI LINNÆI,

S:Æ R:Æ M:ITIS ARCHIATRI,
MED. ET BOTAN. PROF. REG. ET ORD.
EQUITIS AURATI DE STELLA POLARI,

Nec non

ACAD. IMPER. N. C. MONSPEL. BEROL. TOL. UPSAL.
LOND. HOLM. SOCI ET PARIS. CORRESPOND.
NATURÆ CURIOSIS VENTILANDUM SISTIT

CAROLUS FRID. HOFFBERG,

STIPENDIARIUS POSSIETHIANUS,
STOCKHOLMIENSIS.

IN AUDIT. CAROL. MAJ. AD D. XXIII. OCTOBR.
ANNI MDCCLIV.

H. A. M. S.

UPSALIÆ, Exc. LAUR. M. HÖJER, Reg. Acad. Typ.

PROBSTEN och KYRKOHERDEN

Wid Alems Församling i Calmare Scift,
Högårewördige och Höglärde

Herr Mag. ANDERS
SVEBILIUS,

Höggunfinge

Jdyre Herrans Mån, som Sjåla-hjordar be-
ten,
Och dem till saligt gagn, utwidgen Himlens
läf,
Som med altwarligt nit de spridda får upp-
liten
Och låren riktig wåg till Zions helga
häf;
*Beskrifning om den Hjord jag wördlant Eder gif-
wer,*
*Som norra Fjällens Folk kring sina parcker drif-
wer.*

Högårewördige och Höglärde

Ödmjukaste
CARL FREDRIK

PROBSTEN och KYRKOHERDEN

Wid Bollnäs Församling i Hellsingland,

Högåre wärdige och Högälärde

Herr Mag. OLOF
BERGMAN,

Gynnare.

*Fäst De ett ringa ljus och värma få af solen,
Fäst än en ewig Inö betäcker Deras fjäll,
Fäst i en ständig flykt De wanka under polen;
Så grönsta nöjen dock kring Deras låga tjäll.
För Dem fins ingen ting till daglig nödtorft tryta;
De kunna af sin bjord och glada lefnad skryta.
Upptagen wärde Mån! med wanligt ådelt sinne,
Att jag Er lämnar här så ofullkomlig skrift.
Er godbet här jag gđnt med slit i ewigt minne,
Ej kunna blotta ord förklara all des drift.
Så länge liflig blod i mina ådror rinner,
Min wördnads-eld för Er i tacksamt hjerta brinner.*

Herrar PROBSTARNAS

tjänare,
HOFFBERG.

Q. F. E. Q. S.

PRÆFATIO.

Aucissimæ per terrarum orbem regiones occurrunt, aut caloris, aut frigoris vehementia adeo infestæ, ut homines eas habitare, vitamque in illis sustentare nequeant. Vastissima deserta Zonæ torridæ, propter aquæ penuriam quasi adusta, Pomonæ ac Cereris ministeria quidem recusant, ita tamen sterilia non sunt, quin Pastores greges suos etiam in his possint alere. Et quamquam lætas segetes opimamque messem in horrea colligere, illis non licet, qui intensissima Zonæ frigida hieme vexantur, aut in Alpibus, quæ sub calidissima etiam Zona, gelu rigent, sedes & domicilia collocarunt; pecuariae tamen rei feliciter operam dant & armentorum opibus aluntur. Operosum nimis foret, accurate instituta comparatione pronuntiare, utrum feliciores censendi sint, qui

qui ardentis solis calori exponuntur, an qui gelu undique
 & altis nivibus obruuntur. Homines, qui olivas pre-
 munt & uvas calcant, infelices judicant utrasque illas
 Gentes; mihi vero arduum videtur & perdifficile vo-
 luptates atque otia Pastoritiæ vitæ cum labore & sudori-
 bus Agricolaram ita conferre, ut satis pateat quodnam
 ex duobus vitæ generibus sit alteri præferendum. Lar-
 gior equidem Pastorem macilentum esse, pinguem contra
 & obesum agricolam; at est ille tamen liber sui dominus,
 dum hic contra quotidianæ servitutis jugo atteritur &
 redeuntium quotannis laborum continua serie distine-
 tur. Namque agros hic sepibus munit, proscindet,
 refulcabit, stercorebit, occabit, lirabit, conseret, ina-
 rabit, complanabit, runcabit, frugum manipulos colli-
 get, exsiccabit, inferet, flagellabit, granorum acervos
 ventilabit & frumentum tandem dimetiatur; atque in
 his omnibus summa licet adhibita diligentia & opera, vel
 tota vel quod ad partem sæpius irrita spes cadit, si in-
 tempestivum gelu, humiditas nimia, ficcior tempestas,
 grando, imber, ventus, maturitas celerior, mures, aves,
 insecta, aliique haud prævisi casus ingruerint. Ut reti-
 ceam frumenta vannandi, cribrandi, siccandi, molendi
 necessitatem, ceterorumque laborum articulos, quibus
 toto anno Cereris cultores fatigantur, ut solum panem
 obtineant. Secus sentiendum de vagante, quorsum li-
 buerit, Pastore, qui absque aratro & labore vivit, cui-
 que aliud fere agendum nihil est, quam ut tibiis ludat,
 ceterisque, dum in opimis pascuis sua comitatur pecora,
 innocentis vitæ oblectamentis fruatur. Hinc, quoniam
 nullius ille rei magnopere appetens, animo tranquillo æ-
 tatem degit; dum prementibus sub curis & molestiis
 quotidie genit Agricola, mortaliæ antiquissimi ad æta-
 tem argenteam, hoc est beatorem, pastoritiæ vitæ ge-
 ntem retulerunt.

Gentis,

Gentis, quæ terram sub gelidissima Arcto habitat, pecuaria res omnis ab animali pendet, quod Rheno vel Rangifer vulgo appellatur, totaque illius Gentis œconomia & vivendi ratio eo nititur. Felicitatem hujus terræ & incolarum qui cognoscere voluerit, ante omnia sibi naturam & indolem familiarem reddat Animalis, quod australibus in partibus Europæ, immo Patriæ etiam nostræ insolens, & minus frequens solet occurrere. Amore igitur adductus quo feror in Historiam naturalem & præcipue Zoologiam, Animal hocce potissimum mihi describendum elegi, qualecunque editurus specimen; neque rem actam me acturum arbitratus sum, si de Animali agerem, quod a Scheffero quidem & ceteris, qui historiam Lapponiæ tradidere, non adeo sufficienter descriptum est. Varia de natura hujus Animalis in Flora Lapponica exposuit Nob. D. Præses, & Itinerarium Lapponicum a Se confectum in Manuscripto adhuc latens, mecum perbenigne communicavit, ut ex illo colligerem, quæ ad hoc argumentum spectant. Hæc pro meo modulo in ordinem cum illis, quæ mihi met ipsi observare licuit, redigere conatus sum. Si Historia succincta Alcis, quam dudum Leopoldus dedit, meruit applausum eruditi orbis, spero me non displiciturum eruditis, si Animal Alci proximum exposuero.

§. I.

N O M E N.

RHENO ab antiquis etiam *Rangifer* & *Tarandus* nuncupari sœvit: Synonyma ejus sunt:

CERVUS cornibus ramosis teretibus; summitatibus palmatis. *Faun. Svec. 39.*

Gesn. quadr. 130. Rangifer.

- Aldr. bisulc.* 859. Tarandus.
Jonston. quadr. t. 39. Cervus palmatus.
 t. 35. Cervus mirabilis.
 t. 34. Tragelaphus.
 t. 34. Hippelaphus.
Olear. mus. 16. t. 10 f. 3. Rhangifer.
Raj. quadr. 88. Cervus Rangifer.
Charl. onom. 9. Rangifer & Tarandus.
Svecis Rhen.
Lappis Boëtioi.

§ II.

GENUS.

Quod Rheno sub genere *CERVI* militare debeat, a leo manifestum est & liquidum, ut ea de re dubitare nemo unquam possit. Absentia enim primorum dentium in superiori maxilla, satis superque ostendit ad *Pecora* eum pertinere. Cornua vero, quæ polyporum instar excresecunt, in apicibus primum mollia & tota quantæ obducta hira cute, deciduaque ut induruerunt ipsa cornua, quæque pariter quotannis decidunt & renascuntur, ad finitatem proximam Rhenonis cum *Cervo* evidenter demonstrant.

§ III.

SPECIES.

Species hæc a congeneribus difficillime distinguitur, ita ut alia haud facile occurrat differentia, qua a reliquis *Cervis* distinguitur, quam quæ cornuam a structura defunitur. Cornibus enim & mares & feminae inter *Rangiferos* instrumentur, quum in aliis Europæis *Cervis* observentur feminae cornibus plane carere. Præcipua autem differentia specifica Rhenonis in eo consistit, quod cornua ejus ramosa, trunco non compressa, ut in *Danibus*, sed summitatibus tantum palmata sint, quodque an-

ticus

ticus insuper ramus, ad basin supra frontem exsertus, i-
tuc palmatus fit & in ramulos compressus.

§. IV.

LOCUS.

Solum natale Rhenonis præter Asiæ & forte Ame-
ricæ boreales partes, in Europa præcipue est Laponia.
Dividitur autem Laponia in Alpinam & Silvaticam.
Alpes illæ vastæ, Svecis Fjellen, a Norvegia Sveciam dis-
terminant, & ad Russiam usque versus Mare album ex-
tenduntur sæpe ultra 12. milliaria in latitudinem. Alte-
ra s. orientalis pars, *Silvatica* est & distinguitur a finiti-
mis Norrlandiæ provinciis *Silva* (a) lapidiflora, steri-
lissima, arboribus antiquis acifoliis dense tecta, eo in-
primis singularis, quod Pinetum maxime un brosum Li-
chene filamentoso copiosissimo nigricat, dum terra sub-
jacens nivea appareat, Lichenibus albis obducta. Inter
hanc silvam & Alpes interjecta regio, Lapmarkia silva-
tica, L. deserta Sv. Lapmark appellatur, quæ ad XXX vel
XL milliaria in latitudinem diffusa horet inculta silva,
campis arenosis, siccissimis, planis, iisque variis, in-
terstinctis vastis paludibus, montibusque assurgentibus.
Per hunc asperrimum tractum, in primis ubi fulmine aut
fortuito incendio vastatus fuerit, terra infœcunda candi-
dum producit Lichenem rangiferinum, qui etiam humi-
liora tegit Alpium declivia. Inque æstivo tempore ver-
satur Rangifer in Alpiibus, supremo sub aëre, inter æ-
ternas nives & perpetuos ventos, quo non calor tan-
tum & densitas pellis eum ducit atque allicit, sed & co-
gunt Insecta diptera, Culices, Tabani & imprimis Oe-
kii. At hieme, hospitium ei amplius præbere neque-
unt,

(a) Fl. L. pp. p. 345.

unt aërei & gelidissimi montes, sed ad Deserta iterum, revertendum est & inter Lichenes esca quærenda.

§. V.

DESCRIPTIO.

Rheno cicur, a calce ad extremitatem dorfi plerumque est ulnas $1\frac{1}{2}$ altus; longitudo ejus a cornibus ad caudam ulnæ 2; ab umbilico, ad spinam dorfi ulnæ $\frac{3}{4}$.

Pilos, quum primum deposuit, fuscus est, quo propius autem advenerint caniculares dies, incipit canescere, donec colorem albo quam proximum obtineat. *Oculorum* regio semper nigricans. *Collum* subtus pilis longioribus, quam in reliquo corpore, hirtum est. *Os* albicat, ut & *Cauda* cum perineo & abscondita regione ani. *Pedes* ubi inseruntur ungulæ, albo quodam annulo cincti sunt. *Pili* in corpore tam dense stipantur, ut si studiose separare annitaris, cutis nusquam nuda appareat; quapropter etiam, ut in reliquis Cervis, erecti, licet multo densiores, existant; quumque quotannis cadunt, non dissuunt soluta basi, ut in aliis quadrupedibus, sed reapse in fragili basi abripiuntur.

Cornua ad ulnam $1\frac{3}{4}$ in longitudinem extenduntur, in medio recurva, teretia cum brevi ramo in postica parte; Summitates compressæ & plurimis digitis palmatæ. Ante frontem ramus unus, raro duo, e basi fere, cornu recti prominent, capitis sæpe longitudinem æquantes, apice compressi & in plures ramulos divisi. In summitate a se invicem distant cornua spatio æquali ei, quod eorundem efficit longitudo. *Feminis*, cornua sunt ejusdem structuræ cum maribus, minora tamen, tenuiora & minus ramosa. *Cornua*, quum veno tempore erumpunt, mollia sunt instar polypti, & eodem modo ac reliquum corpus, cute atque pilis obducta;

sta; In apicibus crescunt, non in basi, ut aliis pecori-
bus solemne est; Intus plurimis constant vasculis sangui-
feris, eorumque apices sensu exquisitissimo gaudent, ut
ne levissimum quidem contactum ferant; at circa auctu-
mnum, postquam indurere ipsa cornua, nondum ince-
pto veneris aestu, rumpitur cutis & decorticantur cornua.
Mas cornua amittit diu post aestum: femina ad initium fer-
me veris retinet. *Nares* sunt oblique oblongae. *Un-
gule* ratione reliquarum corporis partium sat ma-
gnæ, interiori latere excavatæ, ut extremitates margi-
ne se invicem contingant.

Cauda vix ad ulnæ quartam partem excrescit.

Præputium maris propendens, cylindricum, duos
pollices longum.

Mammæ femina IV. habet veras, II. spurias.

Rhenones feri, qui suæ spontis sunt, cicuribus eva-
dunt multo majores, quemadmodum feri boves seu Uri,
quibus tauri multo cernuntur & mansuetiores & minores.

§. VI.

C I B U S.

Æstivo tempore, dum in alpibus versantur Rangl-
feri, variis vescuntur vegetabilibus; intacta vero quæ
solent relinquere, hæc sunt:

Anthoxanthum odoratum.	Paris quadrifolia.
Dactylis glomerata.	Andromeda cærulea.
Avena pratensis.	bypnoides.
Convolvulus arvensis.	Arbutus alpina.
Chenopodium Bonus Henricus.	Alfene media.
Parnassia palustris.	Filipendula Ulmaria.
Erica vulgaris.	Potentilla Anserina.
Vaccinium Myrtillus.	verna.
Vitis idæa.	erecta.
uliginosum	Dryas octopetala.

Actra

<i>Actæa spicata.</i>	<i>Serratula arvensis.</i>
<i>Aconitum lycoctonum.</i>	<i>Tanacetum vulgare.</i>
<i>Anemone Hepatica.</i>	<i>Artemisia Absinthium.</i>
<i>Ranunculus acris.</i>	<i>Tussilago frigida.</i>
<i>Caltha palustris.</i>	<i>Erigeron acre.</i>
<i>Trollius europæus.</i>	<i>Satyrion viride.</i>
<i>Stachys silvatica.</i>	<i>nigrum.</i>
<i>Antirrhinum Linaria.</i>	<i>Serapias Helleborine.</i>
<i>Pedicularis Sceptrum carol.</i>	<i>Cypripedium Calceolus.</i>
<i>palustris.</i>	<i>Carex vesicaria.</i>
<i>Linnaea borealis.</i>	<i>Pinus sylvestris.</i>
<i>Thlaspi arvense.</i>	<i>Abies.</i>
<i>campestre.</i>	<i>Myrica Gale.</i>

ut observavit & in sua Jemtlandia memoriae prodidit Exp. D. D. Hagström.

Per hiemem varii quidem Lichenes nutrimento sunt Rangifero, primum vero pabulum ei præbet *Lichen Rangiferinus* (a), cujus duæ observantur varietates. Una quæ *sylvestris* appellatur, valde frequens in sterilissimis Lapponiæ desertis & præcipue in campis ejus arenosis & glareosis, qui nivis instar albi ex eo lucent, quemadmodum similiter paludes cespitem plenæ in hac regione vastissimæ & rupes aridæ ejusdem albedine incanæ redduntur. Altera hæc quoque, licet minus ubique frequens, invenienda varietas, quæ implicatis ramulis major existit, *alpinus* dicitur, propterea, quod ubi arbores exuerint Alpes, tota terra hoc Lichene contegatur, qui tamen in altissimis earum cacuminibus vix reperitur. Quando nimis luxuriant silvæ, ipse Lappo, nisi fulminis tactu comburantur arbores, eas ultro forte accendit, quippe quum probe noit, consumtis ita ab igne vegetabilibus pinguiorque humo, in ea quæ relinquitur sterili & exsucca terra, rangiferinum Lichenem firmas

(a) *Fl. Lapp.* 333.

mas denique radices acturum & se multiplicaturum, etiamſi VIII. vel X. annorum moram requirat, antequam in juſtam ſtaturam adoleverit. Felicem ſe judicat Lappo, cui ampla ſint & hujus Lichenis feracia deſerta; tum enim hæc prata ejus, quaſi nivibus ubique obducta nitent; nec ingruente hieme ei opus eſt in horreis collectum habere fœnum, quod haud facile guſtant Rangiferi, niſi forte Equiſetum fuerit Fl. Lapp. 393; ſed perumpunt hæc pecora nivem veluti ſues paſcum mollius, & ſua induſtria optimum ſibi colligunt pabulum: nimirum quo glacialis cruſta, quæ nivem ſuperius contegit, illis impedimento non foret, cutem duram & arcte corpori adfixam, in fronte, naribus & pedibus ſapientiſſimus naturæ Auctor tribuit, unde etiam ex his partibus rangiferini corii conficiuntur tenaciſſimi illi calcei, quos in pretio habent Lappones. At ſi acciderit, quod tamen rarius ſolet evenire, ut irruat hiems (a) cum pluvia, quam gelu mox indurat, terra cruſta glaciali obducitur omnis, antequam nix deciderit, in ea deliteſcit Lichen hicce, ſummaque adeo calamitas oritur Rangifero & annonæ infelix caritas Lapponi; qua in neceſſitate, aliud huic reliquum nihil eſt, quam ut vetuſtas pinus, Lichenibus filamentolis gravidas, ſecuri ſuccidat, parum licet ſufficientibus, ſi major grex fuerit, fame maximam partem periturus.

Quum autem, ut patet ex iis, quæ commemoravimus, ipſe ſibi eſcam quærat Rangifer, non neceſſe eſt Lapponi, ut hiemale pabulum illi colligat, ſed ut cum grege ſuo quotannis & quotidie, non æſtate ſolum, verum hieme pariter, die nocteque, vaſtiſſimis in ſilvis, intenſiſſimo licet frigore, immo ſub ipſa bruma oberrare oporteat. Periret tantis difficultatibus vexandus Paſtor, niſi natura largiente haberet ſolatia, quibus erectus omnia

B

vincas

(a) Fl. Lapp. 347.

vincat. Splendent longam per noctem sidera & ipsa nix demissos cœlo radios reflectit. Chasmata omni nocte mille figuris cœlum & æra illuminant. Vestes e pellibus hirsutis rangiferinis confectæ, manicæ item & calcei ex eadem materia facti, hique *Carice vesicaria* Fl. Lapp. 330 repleti, eum immunem servant contra v. m. omnem frigoris. In ipsis nivium acervis quiescit Pastor oberrans per deserta silvarum, fumo tabaci se oblectat, dumque canibus cum suis ludit, æque contentus & animo tranquillo vivit, ac Tityrus olim sub fagi tegmine, licet nos quidem horrore percutiamur, si vel sancto alicubi audiverimus, quanta in vehementia frigoris versetur; adeo a teneris advescere, nullum est.

§ VII

Dividuntur vulgo Lappones in Alpinos & Silvaticos, quibus accedunt sic dicti Mendici, extra Laponiam nostris in silvis oberrantes, nullo licet modo confundendi cum genuinis illis Lapponibus, utpote quum ab his non vitæ solum genere, sed & mixtione sæpenu-mero cum aliis nationibus se magnopere alienarint. *Lappones Alpini* certas sibi tributas in Alpibus habent terras, in quibus æstate vitam agunt, duarum sæpe aut trium casarum juncta societate. Hi fere semper tranquillo hilarique sunt animo, majores habent greges & circa autumnum coguntur in Deserta migrare, ut totam per hiemem versentur inter Silvaticos; nam Mensibus Decembri, Januario & Februario, nullum in Alpibus animal sustentare potest vitam, nisi fuerit *Tetrao Lagopus alpinus* Fn. Sv. 169. *Mus norvegicus* Fn. S. 26. *Vulpes alba* Kalm. it. bahus. 236, ipse enim *Passer nivalis* Fn. Svec. 194. necessum habet sibi mitius clima quærere. *Silvatici* Lappones suas sibi proprias in Desertis inhabitant terras, remotis plerumque a se invicem casis, ut unam juxta al-

teram rarissime invenias; minorem possident hi Lappones copiam Rangiferorum, & æstate in magnis fluviis hujus terræ frequenti se piscatu alunt, pauperes ut plurimum, animoque tristes & melancholici; quum solitariam degant vitam. Numquam fere Alpes petunt, nisi forte plures Rhenones quispiam habuerit, quod tamen rarius contingit. Quum enim Alpinus trecentos vel quadringentos; immo mille interdum possidet, Silvatico contra ultra centum vix adsunt.

S. VIII.

Ceterum soluta in Desertis nive, & qua partem etiam liquecente in Alpihus circa solstitium æstivum, calor in Desertis vehemens incipit urgere, tumque simul durissima, qua Lappones vexantur calamitas, Culicum petulantia increbescit. Ingentes per hiemem in Alpihus coacervatæ nives, usque a glacialibus altissimis jugis incipiunt liquefcere, diffluere & congregari, unde amplissima, copiosissimaque flumina inundantur; magna simul pars hujus aquæ, in terram se infinuat & convallibus excipitur, unde stagna, paludes & fontes efficiuntur plures, quam in alia, mihi quidem nota, regione. Illas igitur paludes, commodissimas veluti sedes, occupant Culices, quos ova sua stagnanti aquæ immittere, vitamque in ea maximam partem agere sub forma larvarum & puparum, Natura jubet; unde etiam tam immensam eorum multitudinem Lapponia progignit, ut major in alia parte orbis forte nulla reperiatur; quum æstivo tempore transmutatæ, e stagnis evolant, aërem pulveris instar implent, adeo ut Lappo in desertis sub dio constitutus, faciem & manus, liquida pice, cui plerumque lactis aliquid admixtum est, inungere quotidie necessum habeat, ne ab hisce Insectis corrodamur. Vix ei sub dio loqui licet aut hiscere, quin nares & fauces ejus intrent, nec

in casa sua, eorundem ab injuria tutus est, nisi ex putridis truncis & caudicibus perennem focum struxerit, cujus fumo copiose per calam disperso, detestabiles sibi Culices abigat. Neque tamen ita nocet Lapponi famelica ista turba, ut in Naturæ universæ administratione non aliqua ex parte plurimum illi subserviat; atque me judice fame perirent Lappones facile omnes, si perirent in ejus patria culices. Etenim Aves aquaticæ omnes (excepto *Colymbo minori* Fn. Sv. 123, qui, in modum Hirundinis fundo lacuum sese immergit, & ad initium usque veris ibi suffocatus latet,) relinquunt circa auctumnus suos lacus, jam glacie tegendos, & ad loca meridionalia contendunt; at primo iterum vere, densissimis agminibus, nostrum supra horizontem videmus eas versus septentrionem pergere, donec subsistant maximam partem in Lapponia, ubi victum abundantissimum, innumeris ex larvis & pupis culicum, altrix paravit Numinis munificentia. Hæ aves ob calorem, quem plumulæ, inter pennas ubique interjectæ, generant, non ferunt æstus regionum meridionalium, adeoque, ad boreales frigidas plagas pelluntur. Quum sint polygamæ, nullam feminis in excludendis ovis & alendis pullis opem ferunt mares, adeoque necesse illis est, postquam ova texerint plumulis, quas per æstatem deponunt, ab ovis tantisper divagari, dum escam quærant, immo illis necesse est, alimentum in promptu habere, quantum satis non sibi tantum fuerit, sed & pullis suis recenter exclusis, iisque bene multis, quod etiam in aquis his, ex culicum pullulis ubique inventiunt. Sic etiam Tetraones, quibus hæc est patria, quæque ad multa usque millia, ne dicam myriadas quotannis capiuntur & Stockholmiæ missæ divenduntur, horum inquam pulli, maximam partem Culicibus nutriuntur ad auctumnus usque, ubi baccas invadunt Vaccinii, Myrtilli, Vitis idææ & Juniperi. Tum vero laqueis a Lapponibus ea in copia occidun-

elduntur, ut autumnale ejus alimentum conficiant, quemadmodum ovis aquatiliū avium verno tempore faginatur. Prætereo pisces, quos in fluviis & lacubus Lapponiæ vastissimis, copiose capiunt Accolæ, quibusque escam suppeditant iidem illi Culices, qui Rangifero tantam exhibent molestiam; nempe hirsuta Rangiferi cornua, quæ verno tempore excrescunt, continue punguntur & mordentur a Culicibus illis non minus, quam a Tabanis, nec ulla ab Oestris ei quies relinquitur. Redeunt igitur Rhenones quotidie ad casam Lapponis, ubi Agaricos arborum accendit, quo eorum perpetuo fumo, aliquo saltem momento a suis insectatoribus liberetur. Dein discedentes a casa Rhenones, postquam fumum excepere, & ubera præbuerunt, in Alpium summa juga contendunt, ne ab Oestris conficiantur. Namque in summis cacuminibus Alpium, ubi rigidum perennat gelu, venti continuo fere sæviunt, dumque aër se comprimit simul super altissima juga, difficiliter versari ibi possunt insecta. Verum quidem est, in Alpibus etiam reperiri Culices, & ejusdem pariter generis, quo vexantur Deserta, at majores illi sunt, nec poros inquirunt dum pungent, sed cutem mox solum perstringunt. Observantur etiam minori in copia, & fere Alpium in vallibus, ubi tranquillus est aër inter frutices & rupes, hincque facile evitandi a Rhenone, quum loca celsiora petit.

§. IX.

Gravissimum incommodum Rangifero adfert *Oestrus rangiferinus*, a Nob. D. Præsidi variis in locis (a) descriptus & *Curbma* Lapp. appellatus, quem præ alia calamitate reformidat Rheno. Ex ovo in dorso ejus deposito, generatur hoc Insectum, & æstate media, dum pilos mutat, e dorso ejus elabatur; quumque hoc tempore alii non reperiantur in Desertis Rangiferi, quam quos possident pau-

(a) Fl. Lapp. p. 360. Fn. Sv. 1025. Act. Ups. 1736. p. 31. Act. Holmen. 1739. p. 121.

pauperes, qui, ob paucitatem gregis, operæ pretium haud ducunt, eos in alpes ducere, patet evidenter, in Alpibus Oestrorum majorem, quam in Desertis, apparere numerum oportere, quatenus scilicet ibi, Rangiferi sint plures (a). Ut primum proliit Oestrus, volitat supra Rhenonem, tunice intentus, ut ovum deponat inter erectos pilos; Rhenones contra ardeo prudenti percillant metu, ut si vel mille sint congregati, singuli jactitent cornua & quatiant totum corpus, ubi unica modo debilis & inermis musca adfuerit. Quoniam vero vituli, primo vere non mutant pilos, sed hos decumbentes gerunt, nullum potest inter illos cadere ovum, & propterea secundo vere desiliunt ulceribus, quæ ad latera spinæ dorsi generantur a latitantibus æstris; persistentia vero in dorso ova illa, & exclusa, cutem perforant, & Rangiferum secundo potissimum anno emaciant & consumunt. Ex his quoque est, quod pelles Rangiferinæ in dorso plurimis scateant cicatricibus.

Quum æstivo tempore a casa sua, ubi Rhenones mulserat Lappo, in pascua eos ducet, magna inter eos & canes, quos excitat Pastor, oritur controversia. Rheno enim contra ventum, altissima Alplum perennique nive obducta cacumina petere nititur, ibique jejunos totam peragere diem mavult, quam æstris conflictari. Lappo vero eos in convalles cogit, ne nimium discurrant, nulla habita ratione Oestrorum, quos parum intelligit. Nullum gregi suo stabulum extruit Lappo, nullum, ut commemoravimus, illi colligit in hiemem pabulum, sed die nocteque totum per annum cum illo oberrat, statis licet servatis vicibus, quibus ab uno in alterum pascendi labor transit. Lapponum singuli suum habent canem, qui incitanti domino paret, optimeque novit coercere pecora, ne dissipentur, aut a pastore longius secedant. Cornices prosequuntur Rhenonem, ut Oestra dorso inherencia extrahant & deglu-

3.

(a) Cfr. it. Wellg. p. 202.

tiant, quod quamvis Rheno non facile admittit, fatigatus tamen, ferre sapius coactus est, ut mihi narravit *Dn. Er. Fjellström*, in Lapponia ipse natus.

§. X.

Femina parit in medio mensis Maji & lac præbet a d. 24. Junii, usque ad festum Michaelis vel medium Octobris. Matutino & vespertino tempore quotidie per totam æstatem ad casam gregem ducit Pastor, exeunt domestici, funiculum longissimum ita convolvunt, ut ambos ejus terminos manu teneant, illoque in Rhenonis femine collum injecto, ad sese trahunt, tractamque mulgent. Quolibet libram circiter lactis præbet. Postquam Rhenones ita nullit Lappo, excrementa in terram delapsa, ancilla colligit, hisque ubera inungit, ne lactent vituli; hæc dein siccantur & absterguntur, dum proxima vice mulgeatur femina. Singulari amore vitulum Mater prosequitur, sique eum forte amiserit, variis in locis quærit & sæpe ad casam decurrit, porcæ instar grunniens, nec quiescit, priusquam recuperet. Rangiferinum lac, bubulo magis tenue videtur esse, at validius & saporis fere sebacei. Lac nuper emulsum & in sebete calefactum, coagulatur ope coaguli, quod e vitulis, vel mactatis, vel casu per æstatem mortuis sumitur, aut ex intestinis piscis *Coregoni Thymalli* *Fn. Sv. 314*. In parvis calathis premuntur casei, siccantur super scala quadam, quæ juxta vaporarium posita est in casa. Non hie observantur casei a vermiculis corrumpi, procul dubio propterea, quod *Musca finetaria* ibi non reperitur; saltem hæc N. D. Præliidi, in Lapponia dum versabatur, non apparuit. Caseus gratissimum & valde nutriens cibi genus, præcipuum quoque alimentum suppeditat per Lapponiam proficiscentibus. Quanta sit pinguedine, facile observatur, dum affetur ante focum, tum enim copiose
exsil-

exsillat oleum, quod præsentaneum est adversus Perniones medicamentum. *Serum* a confectione casei residuum, recoquitur, & spissum instar lactis cum ovis cocti evadit; eo præcipue per æstatem ad meridiem & cœnam aluntur Lappones; grati quidem est saporis, sed non diu satiat eos, qui assumerant. *Butyrum* e rangiferino lacte, non conficitur, valde enim exigua copia inde obtinetur, album insuper, & sevi instar insipidum.

Lac non servatur apud Lappones, ut acefcat, neque ex eo varias, uti nos solemus, conficiunt epulas, si exceperis, quod *Kappatjalmas* (a) suo sermone nunciant. Hoc paratur ex cremore, qui lacti post coctionem refrigerato inducitur, & detrahitur in sufficienti copia, dein colligitur & augetur immixtis bæcis Myrtilli, siccat postea in modum casei & asservatur. *Lac Hyperboreum* Juemo-melke (b) sequenti modo conficiunt: Folia Rumicis *acetosæ*, quæ in Alpibus, quadruplo majora, quam apud nos excrefcunt, recentia colligunt, ahenum illis replent, aqua superinfusa agitando coqvunt, dein serum lactis adfundunt, recoqvunt, coctum doliolis vel rangiferinis ventriculis immittunt in terram reconendum, ac edunt tempore hiberno aut vernali.

§. XI.

A festo Matthæi usque ad Michaelem, venire æstuant Rangiferi, quo tempore cutem deponunt cornua & graviter ferunt Rhenones. Sæpe usque eo procedit libido, ut hac exhausti, macie plane extabescant & non numquam inde moriantur. Fæminæ majores & fortiores mares præ ceteris admittunt, ad eos aufugiunt a junioribus agitata, qui hos in fugam conjiciunt. Primo anno mares haud patiuntur fæminæ, raro secundo, postea vero quotannis. Neque ante hoc tempus fæminis se jungere mares solent.

Tricesi-

(a) *Flor. Lapp. p. 108.* (b) *Fl. Lapp. 93.*

Tricesima tertia post congressum hebdomade, id est circa diem Erici in Majo parit femina, duos sæpius vitulos quolibet partu.

Mares, magnam partem, dum adhuc teneriores fuerint, castrant Lappones hoc modo: postquam frenulo eos ligant, ferotum dentibus mordent, ut contundantur testiculi, postea inter digitos eos magis magisque interne comminuunt, ita tamen, ut non vulneretur ferotum. Rangiferis ita castratis, qui reliquis robustiores evadunt, ad vecturas utuntur demigraturi Lappones cum familia a loco in locum. Pingvescunt hi, si cessent a laboribus, alias admissarii plerumque sunt pingviores.

§. XII.

Ultra annos XIV. vel XVI. raro extenditur ætas Rhenonis. Quum circa auctumnum pingvescere incipit mas justæ ætatis, aut sterilis evasit femina, mactantur, nam alias lege ipsius naturæ pereunt. Ex hoc tam exiguo vitæ curriculo Rhenonum facile colligi potest, quanto errore veteres statuerint Cervum, inter omnia animantia, summam ætatem attingere, immo ad mille annorum spatium vitam ejus continuari. Etenim, si illud tempus, quo in utero vel extra illum a matre foventur ova, comparetur cum eo tempore, quo adolescit in justam staturam juvenis, ætas ordinaria animalium plerumque invenitur. Huc accedit adfinitas congenerum, qua Rangifero tam propinquus est Cervus vulgaris, ut facillime adducamur ad credendum, ætatem hujus XXX. annos haud superare.

§. XIII.

Rhenones antequam incipiunt prurire mactant Lappones, ne macie confecti, minorem usum præbeant. Carnes suspensæ exponuntur aëri, ut siccentur; vel etiam gelu aut fumo durantur, in rhedis dein condendæ;

donec Alpes relinqui oporteat. Tum enim in promptuariis quæ *Staburer* Incolæ appellant, hoc est, casulis planis fundo, & trunco cuidam ad trium ulnarum altitudinem impositis, ne Ursi aut Gulones eas visitent, conduntur & servantur ad festum Matthæi, quo tempore ab æstris graviter vexati Rhenones commode mactari nequeunt. Totum vero per *hiemem* mactantur, hac plerumque habita ratione, ut unus Rheno IV personis qualibet hebdomade consumendus tribuatur. Contra ea verno tempore, quoad fieri possit, ab illis mactandis, parcitur, & piscibus recentibus suppletur victus. Pariter *æstate*, sero post expressum caseum relicto contentus vivit Lappo, & *autumno*, avibus e Tetraonum genere, quas jaculatur globulo, aut capit laqueis. In mactando Rhenone inter primas colli vertebra culro penetrat Lappo usque in Medullam spinalem, qua læsa mox animal delabitur; postea latus thoracis in cor usque transfoditur; sanguis colligitur in Thoracis cavitate. Pellis separatur ab utraque parte abdominis. Ex corio, quo frons & pedes tecti fuerant, utpote firmitori & tenacioribus instructo pilis, optimi conficiuntur calcei hirsuti Lapporum absque calcaneis de quibus antea diximus. Omnibus fere partibus, quæ in Rhenone comedi possunt, vescitur Lappo, excepto cerebro & genitalibus. E pene, ut valde tenaci, ligamentum conficitur, quo prora rhedæ colligatur.

Cornua in acervos cumulantur juxta casas. Sciuri & Vulpes rodunt eorum apices. Gluten hodie ex cornibus concoquitur præstantissimum, & Pharmacopœi e Rasuris C. Rhenonis loco C. C. gelatinam conficiunt; sed rasura majori labore obtinetur, & gelatina diutius coquenda.

Qui æstate moriuntur vituli, excoriantur, eorumque e *pellibus*, quippe quæ sentiuntur molliores, vestes interiores mollioresque parantur, siquidem linteam ignorat

ignorat Lappo. Inmo singula vestimenta, quæ sunt toga (Lappmudd) femoralia & calcei, rangiferinis constant pellibus, hirsuta parte extrorsum versa. Harum calor præcipue debetur confertæ densitati pilorum. In casa etiam ad utrumque latus foci, pelles Rangiferinas sternunt Lappones, frondibus Betulæ nanæ substratis, ut, juxta ignem molliter decumbant.

Vituli, qui morbo perire, canibus objiuntur, præter coagulatum, quod servatur.

Sanguis e mactatis Rangiferis in doliolis reconditur, ex quo vere Ineunte, jusculum cum aqua & medulla ossium paratur. Sanguinem hunc, iter facientes secum ducunt in vesiculis servatum, atque est ille gravi sapore, uti suillus.

Botuli ex sanguine cum adipe fat pingves parantur.

Hepar quod magnum est, destituitur vesica fellea, coctum editur.

Pulmones interdum sicantur & eduntur, plerumque tamen canibus relinquuntur.

Intestina pingvia sunt, discinduntur, lavantur, coquuntur & Lapponibus sapidum præbent cibum.

Solea Rangiferi, s. pars sub *ungulis* pedes tegens, quæ cocta mollis & gelatinosa evadit, a Lappone editur, rejecta superiori duriorique parte.

Carnes in aqua sine aliis additamentis coquuntur, æque ac pisces, at vero, ut pisces diu coquit Lappo, ita carnes tam parum, ut ab ossibus haud sejungantur.

Adeps despumatur in vasculis ligneis & circummittitur inter convivandum, ut sibi quisque assumat unum vel alterum cochlear.

Medulla ossium grati est saporis & aphrodisiaca.

Vesica plerumque usurpatur loco lagenæ ad servandum spiritum frumenti.

Unico tantum sibi genere fere semper contentus est Lappo.

Tendines Rhenonum siccantur in sole, in filamenta finduntur pene innumera & contorquentur radente maxillam manu. Hoc fili genere ad vestimenta pellicea consuenda linteis aptius est. Illis etiam circumvolvunt feminae stannea filamenta, quibus per foramen cujusdam ossis, dentium ope ductis, vestes venuste ornant variis in locis. Porro ex *ossibus* etiam Rangiferinis cochlearia faciunt.

Femine Lapponicæ vestes conficiunt.

Mares mulgent pecora & caseos quotidie premunt.

§. XIV.

Pingvedo hujus animalis, non ut in aliis pecoribus frustatim coheret, sed intime est admixta fibrillis carnis.

Quum identidem pedem movet Rheno, semper *crepitat* uti nuces, idque ex eo provenit, quod ut primum incedet, ample diducat ungulas versus terram pressas, dumque eas extollet, apices earum ad se invicem allidantur cum crepitatione.

Ruminare Rhenonem æque ac alia Pecora, dubium non est, quod quotidie perspicitur, quum quiescit ad casam circa fumum, adeo ut Rajus ex analogia congenerum hoc rectius conjecerit, quam negavit Schefferus ex professo de hoc agens animali.

§. XV.

Morbi, quibus adficiuntur Rhenones sunt varii:

I. *Qstrum*, *Curbma* Lapp. cujus supra mentionem fecimus. Hoc maxime debilitantur & tertio vitæ anno non pauci moriuntur, quum secundo anno ab illo sint immunes.

II. *Vermiculi* in palato & sinu frontis generantur eodem modo ac in equis & ovibus. Hi tempore hiberno, ubi vehementius ad currendum agitur animal, sternutatione ejiuntur.

III. *Verti-*

III. *Vertigo*, *Ringsjuka*, qua dum laborant Rhenones, in gyrum aguntur. Si dextrorsum curfitent, medicabilem esse morbum existimat Lappo; sin contra sinistrorsum, quasi amissa omni spe salutis, ægri maectantur.

IV. *Anorexia* seu cibi fastidium, morbus junioribus inprimis frequens, ut non comedant, sed subsistant atque ruminent.

V. *Fissura mammarum*, ut sanguinem, si mulgeantur, emittant. Nesciunt Lappones inungere succo Pingviculæ, ut diu in Alpibus exteris soliti fuere Pastores ovium & vaccarum, licet copiose in Lapponia crescat hæc planta.

VI. *Herpes* seu *exanthemata* minutissima, quæ etiam in uberibus nascuntur, ibique late serpunt, a quibus non quidem moriuntur feminae, at ora vitulorum eas lactentium, ulceribus inficiuntur, ita ut, quum se non possint alere, intereant.

VII. *Paronychia*, *Klõf-Sjuka*. Pedes intumescences circa marginem ungularum & putrescentes, ex quo claudicat animal, ut gregem subsequi nequeat. Oritur hoc malum præsertim solis æstu per aliquot dies vehementius sæviante. Forte Oestro quoque debetur, secundum observationem, quam Itineri Vestg. p. 202. inseruit N. D. Præses.

VIII. *Cachete*, *Peckekattja-tacka*, *Fällsjuka* est ulcus in musculosis partibus temoris oriundum, quod parvo tumore incipiens, sicubi deinde aperitur, pus copiose emittit. Postea dum nigrescit & sphacelo quasi corripitur, particulae carnis variæ separantur & decidunt: quæ si sanatæ succreverint, animal hoc malo liberatur, alias vero moritur. Ulcus, si linxerint Rhenones, internis ulceribus sæpe afficiuntur & pereunt. Morbus est epidemicus.

IX. *Cachexia*, *Sudda-tacka*, *Trånsjuka*, *Mjåtsor*,
 est

est inter pestifera & maxime pernicioſa mala , quibus non æſtate modo, verum & hieme vexatur Rheno, qui morbus augeri & multiplicari magis quam miſui perhibetur, & ante annos XII vel XIV in Lappmarkia Luſenſi plane incognitum fuiſſe (a). Ut primum hoc malo corripitur animal, incipit præter conſuetudinem gravius reſpirare. Nares quaſi dilatantur & majores evadunt. Oculos extendit & per aliquot momenta expansos tenet. Tanta tum eſt ferocia, ut omnes cornu petat & proſternat. Comedit tamen ut ſanus, at non ruminat. Decumbit ſæpius quam ceteri. Omnes hoc infecti morbo pereunt, nec ullum ejus detectum eſt remedium; quapropter ſimulac vel minimum ejusdem morbi ſignum obſervaverit Lappo, animal maſtat, ſi aliquem e pellibus uſum habebit, quæ in hac conſumtis tabe, chartæ inſtar tenues evadunt. Si aperiantur hoc morbo conſecti, apud varios materia quædam ſpumofa reperitur in Cerebro & circa Pulmones, in omnibus vero omnia viſcera ſunt laxa & flaccida, præ ceteris vero Lien quam maxime cernitur lacera:us, parvus & enervatus.

His in morbis, dorſum Rhenonis liquida pice inungere ſolet Lappo, qua licet non proſſigentur omnia mala, impediuntur tamen cæſtri, ne deponant ova, autem animalis perforantia.

§. XVI.

Nomina, quæ Rangiferis imponunt Lappones, partim propria ſunt, partim ætatum.

Nomina ſecundum annos ætatum hæc habent.

Anno 1) *Meſſi* utriuſque ſexus.

2) *Orrya mas*, *Whenial* femina.

3) *Watt-*

(a) *Ut conſtat ex literis Cl. D. Hollſtenii ad N. D. Præſidem, datis Fockmoek d. 23. Majj 1754, qui varia hæc de re nobiſcum communicavit.*

Anno 3) *Wattja* femina fecunda, at sterilis *Whunial rothe*.
Wubbers mas.

4) *Kodlutis*.

5) *Kositus*.

6) *Machanis*.

7) *Nammatappatachis*. Ad plures annos vix perveniunt admiffarii Rhenones, quippe qui post veneris æstum plerumque moriuntur; castrati vero diutius possunt vivere. Ceterum haud parum mirari convenit, quod adeo facile quemlibet Rhenonem in grege inter centum & plures a se invicem dignoscere & proprio nomine appellare queant Lappones, licet colorem & pilos pro varia tempestate anni mutant, & præcipue cornua, quæ quotannis diversam induunt formam. Nec verosimile est, quod de Cervo narravit Aristoteles, videlicet, si castraret eo tempore, quo destitutus est cornibus, nullis postea instructum iri, aut si tum habuerit, eadem non amplius amissurum, quandoquidem castratus Rheno cornua & accipit & amittit quotannis eodem tempore ac reliqui.

Excrementa hujus animalis ætate molliora sunt, ut boum: hieme duriora, ut ovina vel caprina.

Hiberno tempore rhedam trahit Rangifer, fusa inter pedes medio & regitur loro cornibus adnexo. Unicornam tantum personam aut X librarum pondus ferre potest, gravius enim raro sustinet. Si urgetur, X vel XII millaria potest currendo emetiri, at tum mox mactandus est, quoniam fatigatus inmodico cursu vivere amplius haud solet. Et est sæpe observatum, eum continuo cursu per VI vel VII mill. iter carpere, licet vix ullo momento sub itinere quiescat. In dorso mollis est, ut ephippium si imponeretur, non ferat. Itaque afferculum qualibet a parte dorsi injungunt Lappones & levi onerant pondere, dum æstate ab uno in altum locum promovent.

11432

§. XVII.

Feri Rhenones cicuribus duplo sunt majores & duriozem habent pellem. In Alpibus, quas habitant Lappones, ita quidem illi sunt extirpati, ut rarissime nisi in Kemensibus observentur, verum in Alpibus Dalekarlicis, quæ Incolis carent, centeni saepe catervatim vagantes apparent.

§. XVIII.

Ita Rangiferino suo circumdatus grege, omnia habet Lappo, quæ ad vitam sustentandam ei sunt necessaria. In gelida & infœcunda terra summa degit vitam tranquillitate animi; non extimescit Bellonæ furores & crudelitates, quæ florentissima imperia prosterunt; a perpetuo servitutis jago, sub quo nostri gemunt Agricola liber est; a furibus & incendiis fere nihil timet; myriadas morborum ignorat aliis gentibus communes; non illi opus est innumera emere venena, quæ melle dulciora sentiuntur, at viscera corrodunt. Scilicet:

non qui multa possidet, sed qui paucis indiget, dives est.

S. D. G.

F. 6

Richardus Thynne
1777